

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΔΙΚΑΙΟ
ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

Περίοδος : Δεκέμβριος '03 – Ιούνιος '04

ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: *ΑΝΔΡΕΑΣ Γ. ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ*

**Ο ΣΕΒΑΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΑΞΙΑΣ ΤΟΥ
ΑΝΘΡΩΠΟΥ**

92/2001 Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ :

ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΥ ΑΝΤΩΝΙΑ-ΕΛΕΝΗ

Αθήνα, 17 Ιανουαρίου 2004

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. Εισαγωγικά : Ανθρώπινη αξία και κοινωνικός ανθρωπισμός.
2. Ανθρώπινη αξία και συνταγματικά δικαιώματα
3. Τα νομικά ζητήματα που θα μας απασχολήσουν.
4. Η υπ' αρ. 92/2001 απόφαση της Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού
Χαρακτήρα
 - 1.1 Πραγματικά Περιστατικά της εξεταζόμενης υποθέσεως
 - 2.2 Σκεπτικό της απόφασεως – Νομικός προβληματισμός
5. Απόφαση της Αρχής και κριτική Επισκόπηση
6. Συμπεράσματα

1. Εισαγωγικά : Ανθρώπινη αξία και κοινωνικός ανθρωπισμός

Βάση, αρχή και τέλος της συνολικής έννομης τάξης αποτελεί η ανθρώπινη αξία, ως καταστατική αρχή του δικαιοσύνη οικοδομήματος. Η ανθρώπινη αξία ως έννοια γένους ταυτίζεται με τον άνθρωπο¹ και είναι το σύνολο των γενικών, υλικών, πνευματικών και κοινωνικών γνωρισμάτων του ανθρώπινου γένους.

Η ανθρώπινη αξία κατέχει την πρώτη θέση στο όλο σύστημα του κοινωνικού ανθρωπισμού². Στο δικαιοσύνη πλαίσιο του κοινωνικού ανθρωπισμού αντιστοιχεί το συνταγματικό πρότυπο του κοινωνικού – ανθρωπιστικού κράτους. Κοινωνικό – ανθρωπιστικό κράτος είναι το κράτος εκείνο που συνταγματικά υποχρεούται όχι μόνο να σέβεται, αλλά και να προστατεύει την ανθρώπινη αξία. Είναι το Κράτος που έχει ως κατευθυντήριο σκοπό της δράσης του την εξασφάλιση αλλά και την ανάπτυξη της ανθρώπινης αξίας. Στο σύστημα του κοινωνικού ανθρωπισμού αυτοσκοπός είναι μόνο ο «άνθρωπος». Με άλλα λόγια, η ανθρώπινη αξία αποτελεί το σκοπό της έννομης τάξης του κοινωνικού ανθρωπισμού. Το νέο Σύνταγμα κατοχυρώνει το συνταγματικό πρότυπο, όχι το μεμονωμένου, αλλά του κοινωνικού ανθρώπου. Το συνταγματικό αυτό πρότυπο προκύπτει από τα άρθρα 2 παρ.1, 5 παρ.1, 25 και 106 του Συντάγματος.

Το ελληνικό Σύνταγμα δεν διακηρύσσει ρητώς το απαραβίαστο της αξίας του ανθρώπου, αλλά προϋποθέτοντας τη διακήρυξη αυτή, ορίζει στο άρθρο 2 παρ.1 απευθείας την έννομη συνέπειά της, δηλαδή την πρωταρχική υποχρέωση της πολιτείας να σέβεται και να προστατεύει την αξία του ανθρώπου. Η καθιέρωση όχι μόνο του σεβασμού αλλά και της προστασίας της ανθρώπινης αξίας αποτελεί κεφαλαιώδη καινοτομία στο νέο Σύνταγμα.

2. Ανθρώπινη αξία και συνταγματικά δικαιώματα

Στην ανωτέρω υποχρέωση του Κράτους αντιστοιχεί αυτοτελές δικαίωμα του ανθρώπου³ και μάλιστα το ανώτατο μητρικό δικαίωμα. Το άρθρο 2 παρ. 1 καθιερώνει δηλαδή συνταγματική αρχή (αντικειμενικό δίκαιο) από την οποία απορρέουν ατομικά δικαιώματα (υποκειμενικά δίκαια). Εξάλλου μετά την συνταγματοποίησή της στο άρθρο 2 παρ. 1 του Συντάγματος, η αρχή της ανθρώπινης αξίας δεν βρίσκεται πέρα,

¹ Είναι στην πραγματικότητα η «νομική μεταγλώττιση» του όρου «άνθρωπος», βλ. σχετ. ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ Α.Γ., Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου, εκδ. Θ', σελ. 939.

² ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ Α.Γ., Κοινωνικός Ανθρωπισμός & Ανθρώπινα Δικαιώματα, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα 1998, σελ. 146.

³ Η συζήτηση για τον θετικό ή υπερθετικό ή προγραμματικό χαρακτήρα της αρχής δεν έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον μετά την συνταγματοποίησή της στο άρθρο 2 παρ. 1 του Σ. Ο δεσμευτικός χαρακτήρας της αρχής γίνεται πάντως σήμερα γενικά δεκτός (βλ. σχετ. και Ολ ΑΠ 40/1998 ΝοΒ 47.752).

πριν ή πάνω, αλλά μέσα στην ελληνική έννομη τάξη. Πρόκειται, επομένως, για μια θετική δεσμευτική συνταγματική αρχή και όχι μια απλή «προγραμματική» πρόταση. Λόγω όμως ακριβώς της γενικότητας της εφαρμόζεται συνήθως από τη νομολογία⁴ επικουρικά, όπου δηλαδή το Σύνταγμα δεν περιέχει ειδικές διατάξεις.

Δεδομένου όμως ότι όλες οι πλευρές της προσωπικότητας και ζωής του ανθρώπου προστατεύονται ως ατομικά δικαιώματα σε ειδικές (και ως εκ τούτου κατά προτεραιότητα εφαρμοστέες) διατάξεις του Συντάγματος, το νομικά σημαντικό περιεχόμενο της διατάξεως του άρθρου 2 παρ. 1 μπορεί να προσδιοριστεί περισσότερο αρνητικά και λιγότερο θετικά, μέσω των προσβολών που δεν καλύπτονται από τις ειδικές διατάξεις. Η αξία του ανθρώπου μπορεί, επομένως, να θίγεται χωρίς συγχρόνως να προσβάλλεται κανένα από τα ειδικότερα ατομικά δικαιώματα

Οι θεμελιώδεις αρχές έχουν από τη φύση τους γενικό περιεχόμενο, το οποίο όμως εξειδικεύεται με συνταγματικές διατάξεις και διατάξεις του κοινού δικαίου. Κατ' αυτόν τον τρόπο αποκτούν οι γενικές αρχές συγκεκριμένο περιεχόμενο. Η εξειδίκευση δεν είναι μια συγκεκριμένη λειτουργία, που επιτρέπει η «γενικότητα» του περιεχομένου της αρχής, αλλά αναδίπλωση του περιεχομένου της, μέσα στο γενικό πλαίσιο που χαράσσει το ίδιο. Επομένως, η ταυτόχρονη επίκληση του άρθρου 2 παρ. 1 από τη νομολογία μαζί με ειδικές συνταγματικές διατάξεις δεν είναι ερμηνευτικά περιττή και εσφαλμένη. Και αυτό διότι, οι ειδικές διατάξεις είναι αποσπασματικές και αφορούν μόνο ορισμένες πλευρές ή «επιφάνειες» του έννομου αγαθού της αξίας του ανθρώπου, κατά τρόπο ώστε να μην καλύπτουν όλη την έκταση του προστατευομένου αγαθού ή του δικαιώματος που αντιστοιχεί σ' αυτό.

3. Τα νομικά ζητήματα που θα μας απασχολήσουν

Ως εξειδίκευση της ανθρώπινης αξίας, το Σύνταγμα καθιερώνει και προστατεύει την προσωπικότητα. Προσωπικότητα είναι ο ειδικός συνδυασμός των γενικών, υλικών, πνευματικών και κοινωνικών γνωρισμάτων του ανθρώπινου γένους σε συγκεκριμένο άνθρωπο. Αξία και προσωπικότητα λειτουργούν επομένως σε μια σχέση γένους – είδους⁵. Η προσωπικότητα προστατεύεται και συνταγματικά (άρθρο 5

⁴ Βλ. όμως και ΑΠ 40/1998, ΝοΒ 47 (1999) σελ. 752, με την εκεί σημείωση του Ι. ΚΑΡΑΚΩΣΤΑ και συναφές άρθρο του Γ. ΚΑΣΙΜΑΤΗ, για το μεγάλης σημασίας ζήτημα που αντιμετωπίζει η απόφαση, ΝοΒ 1999, σελ. 705.

⁵ Η ανθρώπινη αξία είναι έννοια διαλεκτική. Εμφανίζεται φαινομενικά άλλοτε σαν έννοια είδους και άλλοτε σαν έννοια γένους, ενώ στην πραγματικότητα και τα δύο αυτά στοιχεία, γενικό και ειδικό περιέχονται στην ανθρώπινη αξία που αποτελεί τη διαλεκτική συνένωσή τους.

παρ. 1 του Συντάγματος) και αστικά (άρθρα 57 επ.)⁶ ως ένα γενικό δικαίωμα με αυτοτελείς εκδηλώσεις αλλά από το ποινικό δίκαιο προστατεύονται ορισμένες όμως μόνο εκφάνσεις της που έχουν επιλεγεί από τον ποινικό νομοθέτη ως ιδιαίτερα προστατευτέα έννομα αγαθά και μάλιστα από ορισμένες επιλεγμένες μορφές συμπεριφοράς που συνιστούν εγκλήματα⁷. Η προστασία όμως που παρέχει το άρθρο 2 παρ. 1 του Συντάγματος σε περίπτωση προσβολής της προσωπικότητας είναι ευρύτερη γιατί περιλαμβάνει εκφάνσεις που οι ειδικές διατάξεις ως αποσπασματικές δεν εσωκλείουν. Η ανθρώπινη αξία προσδίδει εξάλλου ουσιαστικό περιεχόμενο στην προσωπικότητα την οποία ταυτόχρονα οριοθετεί.

Η ταυτόχρονη επίκληση της διάταξης του άρθρου 2 παρ. 1 του Συντάγματος με ειδικότερες συνταγματικές διατάξεις (5, 5^Α, 9, 9^Α) δεν είναι απλώς χρήσιμη, αλλά επιβάλλεται, καθόσον καλύπτει ειδικότερες εκδηλώσεις της υπόστασης του ανθρώπου που δεν καλύπτονται από τις ειδικές διατάξεις. Τη διαπίστωση αυτή επιβεβαιώνει και η υπ' αρ. 92/2001 απόφαση της Αρχής Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων, η οποία θα μας απασχολήσει στην παρούσα ανάλυση.

Η ανεξάρτητη αρχή κλήθηκε ειδικότερα να απαντήσει στα εξής ερωτήματα :

1^ο) Η συναίνεση του υποκειμένου που συμμετέχει σε ζωντανή τηλεοπτική σειρά (εκπομπή "Big Brother") η οποία νομιμοποιεί τον υπεύθυνο της επεξεργασίας να συλλέξει προσωπικά δεδομένα και να δημιουργήσει αρχείο, είναι αντισυνταγματική;

2^ο) Η συναίνεση αυτή ισοδυναμεί με παραίτηση από την αρχή του απαραβίαστου της ανθρώπινης αξίας; Και αν ναι, είναι δυνατή μια τέτοια παραίτηση;

3^ο) Η υποχρέωση σεβασμού της ανώτατης δικαιοπολιτικής αρχής αναφέρεται μόνο στο Κράτος ή και στους «ιδιώτες»;

2. Η υπ' αρ. 92/2001 απόφαση της Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα

2.1- Πραγματικά περιστατικά της εξεταζόμενης υποθέσεως

Η εταιρεία "Ε. ΤΗΛΕΟΠΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΑΕ" με την από 30/05/2001 δήλωσή της ανακοίνωσε στην Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα τη δημιουργία αρχείου με σκοπό την επιλογή προσώπων για την συμμετοχή στην τηλεοπτική εκπομπή με την ονομασία

⁶ ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ, Γενικές Αρχές, σελ. 123 επ., ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ Β., ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ-ΑΘΑΝΑΣΟΥΛΗ, Το Σύνταγμα, Ερμηνευτικά σχόλια- νομολογία, τόμ.1, άρθρ.2, σελ. 53 επ.

⁷ ΚΟΝΤΑΞΗΣ, Ποινικός Κώδικας, τομ. Β', υπό άρθρο 361 επ.

"Μεγάλος Αδελφός" (Big Brother) που πρόκειται να μεταδοθεί από τον τηλεοπτικό σταθμό Antenna TV ΑΕ στην αρχή της επόμενης τηλεοπτικής περιόδου. Στην ίδια δήλωσή της ενημερώνει την Αρχή, ότι δεν πρόκειται να συλλέγει από τα προς επιλογή πρόσωπα ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα. Τα ίδια διαβεβαιώνει και ο τηλεοπτικός σταθμός. Στο παραπάνω αρχείο καταχωρίζονται οι υποψήφιοι για υπογραφή σύμβασης συμμετοχής στην εκπομπή με σκοπό την επιλογή από αυτούς των προσώπων που τελικά θα συμμετάσχουν. Με βάση προσύμβαση που υπογράφεται η εταιρεία αναλαμβάνει την υποχρέωση καταβολής στον τελικό νικητή 50,000,000 δρχ. (πενήντα εκατομμυρίων δραχμών) και στα λοιπά μέλη της ομάδας, για τη συμμετοχή τους, χρηματικού ποσού, που θα καθορισθεί αργότερα. Αυτοί που θα επιλεγούν υποχρεούνται να ζήσουν επί 112 ημέρες μαζί σε ειδικό στούντιο. Κατά το χρονικό αυτό διάστημα δεν θα έχουν την παραμικρή επικοινωνία με τον εξωτερικό κόσμο, δεν θα έχουν τηλέφωνο, τηλεόραση, ραδιόφωνο ή εφημερίδα, αλλά ούτε χαρτί και μολύβι. Θα έχουν εγκαταλείψει κάθε επαγγελματική, οικογενειακή ή κοινωνική τους σχέση ή δραστηριότητα. Στο σπίτι του Μεγάλου Αδερφού, όπως ονομάζεται η κατοικία, καθένας από τους "παίχτες" θα ζει με 11 αγνώστους έχοντας όλο αυτό το διάστημα ανύπαρκτες ιδιωτικές στιγμές. Το σπίτι είναι εξοπλισμένο με βιντεοκάμερες και αυτόματες συσκευές μαγνητοσκόπησης σε μεγάλο αριθμό και θα καταγράφεται κάθε τους κίνηση ή ήχος εικοσιτέσσερις ώρες το εικοσιτετράωρο επί επτά ημέρες την εβδομάδα. Επίσης, θα παρακολουθούνται συνεχώς από τους παραγωγούς και το κοινό. Είναι μάλιστα υποχρεωμένοι εφόσον δεν κοιμούνται να φέρουν ασύρματο μικρόφωνο. Και κατά τον ύπνο τους θα παρακολουθούνται. Ορισμένη ώρα κάθε μέρα θα γίνεται μοντάζ και θα συλλέγονται οι πιο ενδιαφέρουσες στιγμές, κατά την κρίση του παραγωγού και όχι του "παίχτη", οι οποίες και θα προβάλλονται από τον σταθμό, για χρονικό διάστημα 45' περίπου ημερησίως σε ώρα που ακόμα δεν έχει καθορισθεί. Παράλληλα, θα γίνεται συνεχής μετάδοση της εκπομπής μέσω του διαδικτύου και επομένως η δυνατότητα παρακολούθησης των διαδραματιζομένων στο σπίτι του Μεγάλου Αδερφού θα είναι δυνατή από κάθε ενδιαφερόμενο χρήστη ανά τον κόσμο, οπουδήποτε κι αν βρίσκεται. Η αποχώρηση από το σπίτι είναι ελεύθερη, αλλά πρέπει να δηλωθεί στο δωμάτιο "εξομολόγησης" και να εξηγηθούν οι λόγοι της αποχώρησης, η οποία επίσης μεταδίδεται. Εξάλλου σε τακτά χρονικά διαστήματα ένας από τους συμμετέχοντες αποβάλλεται με απόφαση των λοιπών συμμετεχόντων και του κοινού και τελικά απομένει ένας παίκτης που κερδίζει το έπαθλο.

2.2- Σκεπτικό της αποφάσεως- Νομικός προβληματισμός

Από τις διατάξεις των άρθρων 178 και 179 ΑΚ συνάγεται ότι δικαιοπραξία αντίθετη με τα χρηστά ήθη είναι άκυρη. Ως χρηστά ήθη νοούνται οι αντιλήψεις περί ηθικής του μέσου πολίτη. Εφόσον, επομένως, η δικαιοπραξία είτε λόγω περιεχομένου είτε επιδιωκόμενου σκοπού, αντίκειται στις περί ηθικής αντιλήψεις της κοινωνίας κατά τον χρόνο κατάρτισης ή εκτέλεσης της, επέρχεται αυτοδίκαια ακυρότητα έστω κι αν τα συμβαλλόμενα μέρη ή ένα από αυτά γνώριζαν την ανηθικότητα και παρά ταύτα προέβησαν στην κατάρτιση της σύμβασης και ανεξάρτητα από τις συνθήκες που την συνοδεύουν. Εξάλλου *άκυρη ως αντίθετη με τα χρηστά ήθη είναι και η δικαιοπραξία που δεσμεύει υπέρμετρα την ελευθερία άλλου*. Ως ελευθερία νοείται αυτή που κατοχυρώνει η έννομη τάξη και οι διατάξεις του Συντάγματος για τα ατομικά δικαιώματα. *Δικαιοπραξία, επομένως, που έχει σκοπό τον καταναγκασμό σε πράξη ή παράληψη πάνω σε θέμα που κατά τις κρατούσες αντιλήψεις η βούληση πρέπει να είναι ελεύθερη είναι άκυρη*. Τούτο γίνεται εντονότερα κοινωνικά απαράδεκτο, όταν ο καταναγκασμός, ανάγεται σε πεδίο συνταγματικά προστατευόμενο και τείνει στην απαξίωσή του, οπότε η ακυρότητα επέρχεται και διότι η δήλωση βουλήσεως αντιβαίνει σε απαγορευτική διάταξη νόμου (ΑΚ 174). Είναι αυτονόητο ότι η ακυρότητα είναι αυτοδίκαιη και ανεξάρτητη από το χρηματικό αντάλλαγμα που παρέχεται σ' αυτόν που απαλλοτριώνει το απόλυτα προστατευόμενο από το Σύνταγμα και από το νόμο έννομο αγαθό. *Τέτοιες δικαιοπραξίες* το περιεχόμενο των οποίων είναι παράνομο και ανήτικο *είναι και οι αντικείμενες σε συνταγματικές διατάξεις που αναγορεύουν ορισμένο έννομο αγαθό ως βασική γενική αρχή, όπως είναι ο σεβασμός και η προστασία του ανθρώπου ως αξίας και στον τομέα της ιδιωτικής και δημόσιας παρουσίας του*. Η αξία του ανθρώπου και η αντίστοιχη υποχρέωση της πολιτείας αποτελούν τόσο σημαντική πολιτειακή επιταγή, ώστε κατατάσσονται στις διατάξεις για τη μορφή του πολιτεύματος και δεν επιδέχεται αναθεώρηση (άρθρο 2§1 Σ). Αντίστοιχες διατάξεις είναι μεταξύ των άλλων και εκείνες των άρθρων 5, 5Α, 9, 9Α Συντάγματος. Επομένως, και κατά τις συνταγματικές αυτές επιταγές, η *τριτενέργεια* των οποίων στις ιδιωτικές σχέσεις είναι αυτόματη, η αξία του ανθρώπου και η προστασία της υλικής και ηθικής του υπόστασης είναι *υπέρτατη δημόσιας τάξης αρχή* από την οποία δεν είναι δυνατή η παραίτηση. Συμπεριφορά αντίθετη προς τις αρχές αυτές δεν είναι ανεκτή από το δίκαιο και ως εκ τούτου σχετική δήλωση βουλήσεως δεν παράγει

έννομα αποτελέσματα, η δε πάνω σ' αυτή συμφωνία των μερών είναι άκυρη και θεωρείται ότι δεν έγινε ποτέ.

Εξάλλου, σύμφωνα με το ν.2472/1997 τα προσωπικά δεδομένα, όπως αυτά ορίζονται από το άρθρο 2 του ίδιου νόμου, προκειμένου να δημιουργηθεί ηλεκτρονικό ή μη αρχείο, πρέπει να συλλέγονται κατά τρόπο θεμιτό και για προκαθορισμένους νόμιμους σκοπούς και να υφίστανται θεμιτή και νόμιμη επεξεργασία, ενόψει των σκοπών αυτών. Επομένως, *για να υπάρχει νόμιμο αρχείο, πρέπει ο σκοπός του να είναι νόμιμος. Συνακόλουθα, όταν αυτός αντίκειται στο Σύνταγμα, το νόμο ή τα χρηστά ήθη, όπως αυτά αναλύθηκαν παραπάνω, η επεξεργασία δεδομένων και η δημιουργία αρχείου είναι παράνομη, ανεξαρτήτως, αν έχει δοθεί η συναίνεση του υποκειμένου.* Διότι είναι σαφές ότι ως "συγκατάθεση" κατά την έννοια του νόμου νοείται η δήλωση βουλήσεως με την οποία το υποκείμενο δίδει τη συναίνεσή του για την παραγωγή του έννομου αποτελέσματος της συλλογής προσωπικών του δεδομένων και θέσεως τους σε αρχείο. Η δήλωση, όμως αυτή, όπως προαναφέρθηκε, όταν είναι άκυρη, θεωρείται ότι δεν έγινε ποτέ και επομένως, λείπει η προ τούτο βασική προϋπόθεση του νόμου.

Με βάση τα στοιχεία αυτά είναι φανερό ότι για λόγους εξυπηρέτησης των αναγκών της εκπομπής, και όχι μόνο, αφού η προβολή είναι αδιάλειπτη και μέσω του διαδικτύου, *οδηγείται σε εξαφάνιση η ιδιωτική ζωή ως π υ ρ ή ν α ς της ανθρώπινης προσωπικότητας. Η αναλαμβανόμενη υποχρέωση τείνει στον εξευτελισμό της αξίας του ανθρώπου κατά παράβαση και της επιταγής του άρθρου 2§1 Σ.* Πράγματι, αριθμός πολιτών με αποκλειστικό σκοπό τη μικρή πιθανότητα κέρδους και την επιτυχία "δημοσιότητας", εμφανίζεται να απαλλοτριώνει την προσωπική του ζωή και να γίνεται έρμαιο της τηλεθέασης. Ο συμβαλλόμενος πολίτης γνωρίζει ότι *δεν υπάρχει γι' αυτόν περίπτωση ιδιωτικότητας.* Κάθε στιγμή του εικοσιτετραώρου είναι ορατός από αόριστο αριθμό προσώπων. Ελέγχεται η παραμικρή του κίνηση, δεν μπορεί να αποκρύψει καμία δραστηριότητά του, ακόμη και εκείνη που κατά παράδοση γίνεται σε μοναχικότητα, ενώ αδυνατεί και ενστικτώδεις ενέργειές του να ορίσει εκτός θεαματικότητας. Απαξιώνεται η ανθρώπινη του ύπαρξη και παρασύρεται από την τηλεθέαση, χωρίς να μπορεί να αντιδράσει. Εξευτελίζεται πολλές φορές, χωρίς ο ίδιος να το αντιλαμβάνεται. Και ο ύπνος του παρακολουθείται και προβάλλεται. Γίνεται κυριολεκτικά άθυρμα του σταθμού, αλλά και του κοινού που παρακολουθεί την εκπομπή ή την ιστοσελίδα του διαδικτύου. Όλα αυτά συνοδεύονται με την πλήρη απομόνωση του από τον εξωτερικό κόσμο, ακόμα κι αν αυτό επιβάλλεται από λόγους

ανωτέρας βίας. Δεν έχει τηλέφωνο, δεν έχει τηλεόραση ή ραδιόφωνο, δεν μπορεί να δεχθεί επισκέψεις τρίτων, να στείλει μία επιστολή, αλλά ούτε και να ικανοποιήσει οποιαδήποτε καταναλωτική του ανάγκη, αφού τα αναγκαία τρόφιμα προσκομίζονται με μέριμνα του παραγωγού.

3. Απόφαση της Αρχής- Κριτική Επισκόπηση

1^ο) Με βάση τις ανωτέρω σκέψεις, η Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα απάντησε θετικά στο πρώτο ερώτημα, δηλαδή ότι η συναίνεση του υποκειμένου, η οποία νομιμοποιεί τον υπεύθυνο της επεξεργασίας να συλλέξει προσωπικά δεδομένα και να δημιουργήσει αρχείο, είναι αντισυνταγματική, παράνομη και αντίθετη με τα χρηστά ήθη, αφού δημιουργεί συμπεριφορά αντικείμενη προς τις προεκτεθείσες συνταγματικές διατάξεις του σεβασμού και της προστασίας της αξίας του ανθρώπου, αλλά επιπρόσθετα με τη συναίνεση αυτή, συνάπτεται σύμβαση με την οποία δεσμεύεται υπέρμετρα η ελευθερία και ως εκ τούτου είναι άκυρη. Επισημάνθηκε επιπλέον ότι *η δυνατότητα κάθε υποκειμένου να αποχωρήσει δεν μπορεί να νομιμοποιηθεί από την πλευρά αυτή την συγκατάθεση, αφού ακόμα και αυτή (η αποχώρηση) γίνεται μόνο μετά από ειδική διαδικασία, η οποία δυσχεραίνει τις συνθήκες αποχώρησης (εξήγηση του λόγου σε ειδικό δωμάτιο με την πομπώδη ονομασία "δωμάτιο εξομολόγησης", βιντεοσκόπηση και μετάδοση της διαδικασίας αυτής)*. Σε κάθε περίπτωση, εφόσον αυτό δεν συμβεί, η υπέρμετρη δέσμευση της ελευθερίας και οι λοιποί καταπιεστικοί όροι θα εξακολουθούν να φέρονται ως δεσμευτικοί για τα μέρη καίτοι οδηγούν στα προαναφερθέντα αποτελέσματα.

2^ο) Η συναίνεση κατ' αρχήν δεν ταυτίζεται με την παραίτηση καθώς δεν αναφέρεται στο δικαίωμα αυτό καθ' εαυτό, αλλά στην άσκηση του σε συνάρτηση με μια συγκεκριμένη επέμβαση. Ο νομικός χαρακτήρας της συναίνεσης αμφισβητείται ιδιαίτερα. Υποστηρίζεται ότι αποτελεί δήλωση δικαιοπρακτικής βουλήσεως, άποψη που δέχεται και η ανεξάρτητη Αρχή, ή, κατ' άλλους, ενέργεια με οιονεί δικαιοπρακτικό χαρακτήρα⁸. Ενόψει της δυνατότητας οικονομικής εκμετάλλευσης ορισμένων αγαθών της προσωπικότητας, ο δικαιοπρακτικός χαρακτήρας της συναίνεσης είναι αναμφισβήτητος και επιβάλλει την εφαρμογή των γενικών διατάξεων περί δικαιοπραξιών (περί ελαττωμάτων της βούλησης, περί ακυρότητας λόγω παρανόμου, ανήθικου κλπ), τις οποίες εφάρμοσε και η εξεταζόμενη απόφαση. Ωστόσο, όταν η

⁸ ΔΩΡΗΣ, σε Γεωργιάδη-Σταθόπουλο, ΑΚ 236.

συναίνεση περιλαμβάνει στοιχεία της προσωπικότητας που δεν έχουν εμπορευματικό χαρακτήρα, ιδιαίτερη εφαρμογή αποκτούν οι συνταγματικές διατάξεις.

Η συναίνεση του φορέως του δικαιώματος της προσωπικότητας σε μια ενέργεια η οποία προσκρούει στο πρόσωπό του, μπορεί να έχει τρεις τελείως διαφορετικές συνέπειες⁹. Πρώτον, καθ' ο μέρος η παροχή συναίνεσης συνιστά έκφραση της εξουσίας αυτοπεριορισμού του πεδίου της προσωπικότητάς του, εφόσον ο φορέας έθεσε εκουσίως εκτός σφαίρας προστασίας συγκεκριμένο έννομα αγαθό της προσωπικότητάς του, εκλείπει η αντικειμενική υπόσταση της προσβολής, με αποτέλεσμα το συγκεκριμένο έννομο αγαθό να μην αποτελεί πλέον αντικείμενο προστασίας. Δεύτερον, καθ' ο μέρος παρέχεται συναίνεση για την υπεισέλευση σε συγκεκριμένο αγαθό της προσωπικότητάς του, χωρίς όμως το αγαθό αυτό να τίθεται εκτός πεδίου έννομης προστασίας, τότε θεωρείται ότι ο φορέας αναλαμβάνει ενοχική υποχρέωση μη ασκήσεως των ενδίκων μέσων προστασίας της προσωπικότητάς του¹⁰. Στην περίπτωση αυτή το περιεχόμενο της συναίνεσεως καθορίζει το είδος και το βαθμό της προσβολής, έτσι ώστε αν δεν τηρηθούν τα συμπεφωνημένα, να μην χάνει τα μέσα προστασίας της προσωπικότητάς του. Τρίτον, καθ' ο μέρος παρέχεται δικαίωμα για υπεισέλευση σε αγαθό η ρύθμιση του οποίου δεν εξαρτάται πλέον από τη θέλησή του, τότε η δήλωση βούλησής του, η συναίνεσή του δηλαδή, είναι χωρίς έννομα αποτελέσματα και συνεπώς, ο φορέας του αγαθού αυτού μπορεί σε κάθε περίπτωση να ασκήσει τα ένδικα μέσα προστασίας της προσωπικότητάς του χωρίς αυτό να συνεπάγεται καταχρηστική άσκηση δικαιώματος. Στην τρίτη αυτή περίπτωση η συναίνεση μπορεί να ισοδυναμεί με παραίτηση, γιατί η αναλαμβανόμενη υποχρέωση τείνει στον εξευτελισμό της αξίας του ανθρώπου.

Η ανθρώπινη αξία είναι απαραβίαστη και συνεπώς και «εκτός συναλλαγής». Δεν υπάρχει ικανότητα διαπραγματεύσεων. Πρόκειται για μια εξωδικαιοπρακτική περιοχή, όπου η εξουσία διάθεσης δεν εξαρτάται ούτε από τη θέληση του φορέα αλλά ούτε από τη θέληση του αποδέκτη και ενδεχομένως και οικονομικά ισχυρότερου. Γι' αυτό άλλωστε και το χρηματικό αντάλλαγμα είναι άνευ αξίας. Η ανθρώπινη αξία άλλωστε δεν είναι αποτιμητή σε χρήμα. Εφόσον, λοιπόν, ο φορέας της ανθρώπινης αξίας, δεν έχει την εξουσία διάθεσης του αγαθού αυτού, δεν έχει και την εξουσία παραίτησης από την παρεχόμενη συνταγματικά προστασία, ή με άλλα λόγια δεν έχει

⁹ βλ. ΚΑΡΑΚΩΣΤΑ Γ. «Προσωπικότητα & Τύπος», εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα 2000, σελ. 154.

¹⁰ Scwerdtner, Münch, Komm., BGB, παρ. 12, αρ. 174, Wentz, Das Recht der Journalisten Recherche, σελ. 87 επ.

την εξουσία να συναινεί στην προσβολή του πυρήνα της αξίας του, γιατί αυτή είναι αδιαπραγμάτευτη.

Η διαπίστωση των παραπάνω έχει όμως και μια άλλη παράμετρο. Η ανθρώπινη αξία και το συνταγματικό πρότυπο του πολίτη εξειδικεύεται με τα θεμελιώδη δικαιώματα, κατά τρόπο ώστε αυτά να είναι συνταγματικά στοιχεία της ανθρώπινης αξίας. Εφόσον, λοιπόν, η ανθρώπινη αξία είναι απαραβίαστη, απαραβίαστα είναι και τα συνταγματικά δικαιώματα που την εξειδικεύουν. Με άλλα λόγια, εφόσον δεν χωρεί παραίτηση από την προστασία του άρθρου 2 παρ. 1, δεν χωρεί παραίτηση και από τα άλλα δικαιώματα που την εξειδικεύουν, στο βαθμό που μια τέτοια παραίτηση θα σήμαινε παραβίαση του πυρήνα του εν λόγω δικαιώματος, παραβίαση δηλαδή του άκρου ορίου, που είναι η ίδια η αξία του ανθρώπου.

Η ανθρώπινη αξία άλλωστε εδραιώνεται πάνω και στην ελευθερία και στην ισότητα και προϋποθέτει την ταυτόχρονη ύπαρξή τους. Η αφαίρεση της μιας από τις δύο αρχές, σημαίνει ταυτόχρονα και ακρωτηριασμό της ανθρώπινης αξίας. Η ανθρώπινη αξία προσδίδει κοινωνικό περιεχόμενο στην ελευθερία, την οποία οριοθετεί. Η ελευθερία του ανθρώπου είναι επιτρεπτή εφόσον δεν προσβάλλει την ανθρώπινη αξία.

3^ο) Η υποχρέωση σεβασμού της δικαιολογικής αρχής της ανθρώπινης αξίας αναφέρεται όχι μόνο στο κράτος, αλλά και στα άτομα. Υποχρεούται κατά συνέπεια κάθε πολίτης και κάθε ιδιωτική επιχείρηση (συνεπώς και η συγκεκριμένη τηλεοπτική επιχείρηση) να σέβεται τα δικαιώματα των άλλων, δηλαδή κυρίως τα θεμελιώδη δικαιώματα που εξειδικεύουν την ανθρώπινη αξία. Ενώ όμως η κρατική εξουσία υποχρεούται από το Σύνταγμα και να σέβεται και να προστατεύει την ανθρώπινη αξία, η «ιδιωτική εξουσία» υποχρεούται συνταγματικά μόνο να τη σέβεται. Η συνταγματική υποχρέωση προστασίας δεν αναφέρεται στα άτομα, παρά μόνο την κρατική εξουσία. η «τριτενέργεια» των ατομικών δικαιωμάτων αφορά μόνο στην υποχρέωση σεβασμού και αναφέρεται στο αμυντικό περιεχόμενό τους. Δεν έχει όμως ταυτόχρονα διεκδικητικό περιεχόμενο, δεν περιέχει αξίωση προστασίας. Όπως, όμως, ορίζει το άρθρο 25 παρ. 4, «το Κράτος δικαιούται να αξιώνει παρ' όλων των πολιτών την εκπλήρωση του χρέους της κοινωνικής και εθνικής αλληλεγγύης». Επιπρόσθετα, όσον αφορά την κοινωνική υπόσταση του ανθρώπου στο πλαίσιο της οποίας κατέχει ιδιαίτερη θέση η ελευθερία, η οποία εν προκειμένω προσβάλλεται, το σύγχρονο Κράτος υποχρεούται συνταγματικά όχι μόνον να μην παραβιάζει την αξία του ανθρώπου, αλλά ταυτόχρονα να επεμβαίνει για την εξασφάλισή της στην κοινωνία. Η

ελευθερία, στην σύγχρονη κοινωνία, δεν είναι μόνο ελευθερία από το Κράτος, αλλά και ελευθερία μέσω του Κράτους στην κοινωνία. Είναι ελευθερία και από την ιδιωτική εξουσία.

Αξίζει να σημειωθεί στο σημείο αυτό ότι με την υποχρέωση σεβασμού του άρθρου 2 παρ. 1 του Συντάγματος αλλά και των θεμελιωδών δικαιωμάτων που απορρέουν από τις διατάξεις των άρθρων 5 παρ. 1 και 9 του Συντάγματος βαρύνεται όχι μόνο το Κράτος αλλά και όσοι ακούν λειτουργία υπαγόμενη στο φάσμα των κλασικών κρατικών εξουσιών, καθώς και φυσικά ή νομικά πρόσωπα που δρουν ως ιδιώτες αλλά η εν γένει δράση τους έχει άμεσες συνέπειες και στη δημόσια σφαίρα. Στην τελευταία κατηγορία εντάσσονται και οι ιδιωτικοί τηλεοπτικοί σταθμοί οι οποίοι ασκούν δημόσια λειτουργία και ασκούν εν τοις πράγμασι εξουσία διαμόρφωσης της βούλησης του κοινού. Επιπλέον αυτοί βαρύνονται με δεσμεύσεις που απορρέουν τόσο από το δημόσιο σκοπό που τους έχει ανατεθεί δυνάμει του άρθρου 15 του Συντάγματος, όσο και από την εξουσιαστική θέση που κατέχουν στον χώρο της επικοινωνίας, η οποία μαζί με τη δημόσια αποστολή τους δικαιολογούν και επιβάλλουν την «άμεση εποπτεία του Κράτους» και την ανάληψη από τους ίδιους της κοινωνικής ευθύνης του σεβασμού της αξιοπρέπειας και της αξίας εν γένει του ανθρώπου¹¹. Η επίμαχη όμως απόφαση δεν κάνει λόγο του άρθρου 15 του Συντάγματος, γιατί δέχθηκε ότι υπεύθυνος επεξεργασίας και τηρήσεως του σχηματιζόμενου αρχείου ήταν η ανώνυμη εταιρεία «ΕΝΑ ΤΗΛΕΟΠΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΑΕ», και όχι τηλεοπτικός σταθμός, ο οποίος απλώς προβάλλει την εκπομπή.

Με βάση τα παραπάνω και ενόψει της ιδιαίτερης σοβαρότητας της παράβασης, η Αρχή Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων διέταξε, κατ' εφαρμογή του άρθρου 21§1 εδ. ε' του ν. 2472/1997, τη διακοπή της επεξεργασίας των προσωπικών δεδομένων βάσει των οποίων σχηματιζόταν αρχείο από την ΑΕ με την επωνυμία «ΕΝΑ ΤΗΛΕΟΠΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΑΕ» για τους σκοπούς της εκπομπής " Μεγάλος Αδελφός ", που επρόκειτο να προβληθεί από τον τηλεοπτικό σταθμό Antenna TV ΑΕ.

Παραμένει ωστόσο άξιο απορίας πώς μια τόσο δογματική και απόλυτη στο θέμα του απαραβίαστου της ανθρώπινης αξίας απόφαση έμεινε επί της ουσίας ανεφάρμοστη, δεδομένου ότι η συγκεκριμένη εκπομπή διακόπηκε για μία μόνο ημέρα.

¹¹ Βλ. σχετ. την υπ' αρ. 79/4-10-1997 απόφαση του Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεόρασης, Το Σ. 1997, σελ. 62.

4. Συμπέρασμα

Με την απόφαση αυτή καταδεικνύεται αφενός ότι η ανθρώπινη αξία είναι το ύψιστο αγαθό και η κατευθυντήρια αρχή όλης της έννομης τάξης, αφετέρου δε ότι η κατοχύρωση της είναι απαραβίαστη και δεν υπόκειται σε κανένα περιορισμό. Η αξιολόγηση, όμως, και η ερμηνεία της αρχής αυτής αποτελεί ένα εξαιρετικά σοβαρό συνταγματικοπολικό ζήτημα, το οποίο ακριβώς λόγω της μεγάλης του σημασίας δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί με σύντομες αναφορές ή επιγραμματικές απόψεις. Κατά την επεξεργασία των θεμάτων που άπτονται με την αρχή αυτή, όπως η σχολιαζόμενη υπόθεση, οι απόψεις για την ανθρώπινη αξία δεν συμπίπτουν πάντοτε. Δεν είναι άλλωστε τυχαίο ότι η απόφαση αυτή συνάντησε την αντίρρηση πολλών που υποστήριξαν ότι η διακοπή της εκπομπής δεν ανταποκρίνεται στην σύγχρονη πραγματικότητα και παρουσίασαν «υποβιβαστικές» ή «ελαστικές» απόψεις για την ανθρώπινη αξία. Η συναγωγή συμπερασμάτων επομένως δεν μπορεί να είναι επιγραμματική, γιατί κάτι τέτοιο ενέχει σοβαρό κίνδυνο παρερμηνείας.

Βιβλιογραφία –πηγές

- *Γεωργόπουλος Κων.*, Επίτομο Συνταγματικό Δίκαιο, δωδέκατη έκδοση, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα 2001
- *Δαγτόγλου Π.Δ.*, Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα , β' τομ., εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα Αθήνα - Κομοτηνή 1991, σελ. 1133 επ.
- *Δημητρόπουλος Ανδρέας*, Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου, Θ' έκδοση, Αθήνα, 2001, σελ. 938 επ.
- *Δημητρόπουλος Ανδρέας*, Κοινωνικός Ανθρωπισμός & Ανθρώπινα Δικαιώματα, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, 1998, σελ. 146 επ.
- *Μανιτάκης Αντ.*, Το υποκείμενο των συνταγματικών δικαιωμάτων κατά το άρθρο 25 παρ.1 του Συντάγματος, 1981, σελ. 119 επ.
- *Παπαδημητρίου Γ.*, Συνταγματικό Δίκαιο. Θεμελιώδη δικαιώματα, 1985
- *Ράικος Αθ.*, Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου, τόμος Β': Τα θεμελιώδη δικαιώματα , τ. Α' : Γενικό Μέρος, 1983.
- **Χρήση διαδικτύου**